

XALQ OG‘ZAKI IJODI VA YOZMA ADABIYOTIDA “YUSUF VA ZULAYHO” OBRAZLARI TALQINI

Farg'ona davlat universiteti

filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi

Abdurashidova Madina Dilshodbek qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada “Yusuf va Zulayho” syujeti xalq og‘zaki ijodi va yozma adabiyotdagi talqinlar asosida tahlil qilinadi. Obrazlarning shakllanishi, ma’naviy–axloqiy mazmuni hamda turli davr adabiy manbalaridagi badiiy o‘ziga xosliklar yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Yusuf va Zulayho, xalq og‘zaki ijodi, yozma adabiyot, doston, Jomiy, tasavvuf, obraz, ilohiy muhabbat, poklik, sabr, Zulayho talqini, Yusuf surasi, mumtoz adabiyot, badiiy talqin.

Kirish

Sharq adabiyotida payg‘ambarlar va diniy qahramonlar haqidagi qissalar eng qadimiy va ta’sirchan syujetlardan biridir. Shulardan eng mashhuri “Yusuf va Zulayho” qissasidir. Bu syujet Qur’oni Karimdagi “Yusuf” surasiga tayanadi va asrlar davomida xalq rivoyatlari, dostonlar, qo‘shiqlar hamda mumtoz adabiyotning yirik namoyandalari asarlarida qayta-qayta badiiy talqin qilingan. Mazkur syujet Sharq adabiy tafakkurida go‘zallik, sabr, vafodorlik, poklik va ilohiy muhabbat timsoli sifatida qaraladi.

Tahlil va metodologiya

Xalq og‘zaki ijodida Yusuf va Zulayho syujeti alohida o‘rin tutadi. Xalq og‘zaki ijodida qissa doston shaklida avloddan-avlodga yetkazib kelingan. Unda quyidagi xususiyatlar diqqatga sazovor.

Yusuf – go‘zallik, sabr-matnat, mehnat, halollik timsoli. U elga adolat bilan Y hukm qiluvchi donishmand sifatida tasvirlanadi. Zulayho – ishq yo‘lida sadoqatli, lekin qahramonlik darajasida sinovlardan o‘tuvchi obraz. Xalq dostonlarida u ko‘proq

iztirob chekkan, muhabbatida sobit qolgan ayol sifatida aks etadi. Syujetning xalq dostonlaridagi funksiyasi asosiy vazifa bajaradi.

Og‘zaki ijodda mazkur qissa yoshlarga axloqiy ibrat berish, sevgi va sadoqatning qadriyat sifatida ulug‘lanishi, murakkab hayotiy sinovlarda sabr va poklikning ahamiyatini targ‘ib etish kabi vazifalarni bajaradi. Ko‘plab hududlarda doston baxshilar tomonidan kuylanadi, unda Ishqiy lirika, dramatik qarama-qarshilik va diniy ruh uyg‘unlashgan.

Yozma adabiyotda Yusuf va Zulayho obrazlari:

Islomiy adabiyotda birinchi bo‘lib qissa shaklida forsiy va arabiy asarlar paydo bo‘lgan. Ular diniy tarix asosida badiiy obrazlarni chuqur ochib beradi. Abdurahmon Jomiy “Yusuf va Zulayho” dostonida bu mavzuning eng mukammal adabiy namunasi — Jomiy dostonidir. Unda: Yusuf – ilohiy go‘zallik timsoli (“husni mutlaq”), Zulayho – ko‘ngli ishq nuri bilan nur topgan, ruhiy kamolotga yetuvchi ma’naviy obraz, qissa diniy-tasavvufiy ramzlar orqali talqin qilinadi. Jomiy uchun Zulayho – ishq orqali Haqni topuvchi inson qalbi ramzi.

Navoiy o‘zining “Lison ut-toyir” asarida Jomiy dostoniga yuksak baho beradi. Uning fikricha, Yusuf obrazida ruhiy poklik, Zulayhoda esa sabr, tavba, sadoqat fazilatlarini mujassam. Navoiy uslubida bu syujet insonning ilohiy muhabbatga yetish jarayonini ifodalaydi. Syujet Farididdin Attor, Fuzuliy, Dehlaviy kabi ijodkorlarda ham uchraydi. Har bir mumtoz shoir o‘z mafkura, tasavvufiy qarashlari asosida qahramonlarga yangicha badiiy mazmun kasb etadi. Syujetning ilmiy-tasavvufiy talqini ham quyidagicha: tasavvufta Yusuf – ruh, Zulayho – nafsning poklanish jarayoni sifatida talqin qilinadi. Bu orqali insonning Haqqa yetish yo‘lidagi ichki kurashi ifodalanadi.

Xulosa

“Yusuf va Zulayho” syujeti Sharq adabiyotida eng ko‘p qayta ishlangan, eng ta’sirchan diniy-irodiy mavzulardan biridir. Xalq og‘zaki ijodida u xalqona mehr-muhabbat, sadoqat, sabr fazilatlarini bilan boyigan bo‘lsa, yozma adabiyotda chuqur falsafiy, tasavvufiy mazmun kasb etgan. Qahramonlar obrazi asrlar davomida o‘z ahamiyatini

yo‘qotmagan bo‘lib, bugungi o‘quvchi uchun ham ma‘naviy xulosa beruvchi, ruhiy tarbiya manbai bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. Lison ut-tayr va boshqa asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, turli nashrlar.
2. Abdurahmon Jomiy. Yusuf va Zulayho. – Toshkent: Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1989.
3. Dehlaviy, Amir Xisrav. Matla‘ ul-anvor va qissalar. – Dushanbe: Irfon, 1985.
4. Fuzuliy M. Layli va Majnun va tasavvufiy asarlar to‘plami. – Boku: Elm, 2005.
5. Qur‘oni Karim. Yusuf surasi. – Toshkent: Toshkent Islom universiteti nashriyoti, 2016.
6. Mallaev N. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1993.
7. Yo‘ldoshev Q. Sharq mumtoz adabiyoti. – Toshkent: O‘zbekiston, 2002.
8. Karimov N. Tasavvuf va adabiyot. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.
9. Qosimov B. O‘zbek adabiyotida qissa va doston an‘analari. – Toshkent: Fan, 1980.
10. Mirzaev T. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1990.